

Badanie: Problemy z dostępem do usług finansowych dla obywateli Białorusi, osób fizycznych i prawnych, zmuszonych do emigracji do Polski w wyniku wydarzeń z 2020 roku i początku wojny w Ukrainie w 2022 roku, w warunkach sankcji i ograniczeń regulacyjnych.

Wprowadzenie

Po kryzysie politycznym na Białorusi w 2020 roku i następujących po nim represjach wobec społeczeństwa obywatelskiego, wielu Białorusinów zmuszono było opuścić swój kraj. Polska stała się jednym z głównych kierunków migracji obywateli Białorusi, oferując względną stabilność i bardziej sprzyjające warunki do życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej. Według danych z połowy 2024 roku, w polskim systemie ubezpieczeń społecznych (ZUS) zarejestrowanych jest ponad 134 000 obywateli Białorusi. Liczba ta jednak nie obejmuje wszystkich – według ocen ekspertów rzeczywista liczba Białorusinów mieszkających w Polsce na stałe może sięgać nawet 200 000 osób.¹

Po rozpoczęciu wojny w Ukrainie w 2022 roku społeczność międzynarodowa wzmocniła sankcje wobec Białorusi, co wpłynęło również na Białorusinów, którzy opuścili swój kraj. W Polsce obywatele Białorusi i firmy, szczególnie z sektora IT oraz małych przedsiębiorstw, napotykają na ograniczenia w dostępie do narzędzi i usług finansowych, takich jak obsługa bankowa, kredyty czy inwestycje.

Niniejsza praca analizuje bariery, z jakimi mierzą się Białorusini podczas prób integracji z polskim systemem finansowym w warunkach wymogów regulacyjnych, sankcji oraz przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Aktualność niniejszego badania wynika z szeregu istotnych czynników. W ostatnich latach obserwuje się znaczący wzrost liczby białoruskiej diaspory w Polsce, co stwarza nowe wyzwania dla integracji Białorusinów w społeczeństwie polskim. Jednocześnie zaostrzenie międzynarodowych sankcji znacząco wpłynęło na możliwości finansowej integracji Białorusinów. W tym kontekście pojawia się potrzeba systemowej analizy istniejących barier utrudniających skuteczną integrację Białorusinów z polskim systemem finansowym. Ważnym aspektem badania jest również opracowanie praktycznych rekomendacji na rzecz poprawy sytuacji.

Cele badania

1. Analiza problemów z dostępem Białorusinów do narzędzi finansowych w Polsce: otwieranie rachunków bankowych, dostęp do kredytów i inwestycji, produktów ubezpieczeniowych dla osób fizycznych, korzystanie z systemów płatności oraz przekazów pieniężnych.

¹<https://www.dw.com/ru/skolko-grazdan-rb-emigrirovali-posle-2020-goda-poslednie-dannye/a-70423532>

2. Ocena problemów dla osób prawnych z białoruskimi założycielami: analiza barier dla białoruskich firm zarejestrowanych w Polsce, w tym trudności z otwieraniem rachunków korporacyjnych oraz dostępem do inwestycji.

3. Badanie wpływu międzynarodowych sankcji: analiza tego, jak sankcje wobec Białorusi oraz uznanie kraju za współagresora w wojnie z Ukrainą wpływają na dostęp Białorusinów do usług finansowych w Polsce.

4. Opracowanie rekomendacji: określenie działań, które mogłyby ułatwić dostęp do usług finansowych dla białoruskich osób fizycznych i prawnych w Polsce.

Metodologia

Próba badawcza obejmowała dwie główne grupy: osoby fizyczne i osoby prawne. Wśród osób fizycznych przeprowadzono ankiety z Białorusinami posiadającymi różne rodzaje zezwoleń na pobyt w Polsce oraz z osobami o różnym czasie przebywania w kraju. W przypadku osób prawnych badanie objęło przedsiębiorstwa z sektora małych firm, organizacje non-profit oraz startupy.

W ramach badania zastosowano połączenie ilościowych i jakościowych metod zbierania danych. W ramach podejścia ilościowego przeprowadzono ankiety wśród Białorusinów mieszkających w Polsce, a także wśród kierowników osób prawnych zarejestrowanych w Polsce, które mają w gronie założycieli obywateli Białorusi.

Ważną częścią badania została analiza oficjalnych odpowiedzi banków i organów państwowych na nasze zapytania, a także szczegółowe zapoznanie się z dokumentami normatywnymi i wymaganiami regulacyjnymi. Dodatkowo przeprowadzono analizę treści publikacji medialnych dotyczących tematyki badania.

Ponadto w badaniu wykorzystano wyniki wcześniejszych badań innych organizacji – na przykład wiele badań w zakresie problemów biznesu z udziałem białoruskiego kapitału zostało przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Białoruskiego Biznesu za Granicą (ABBA).

Ankiety przeprowadzono wśród Białorusinów przebywających w Polsce. Wszyscy uczestnicy badania zadeklarowali posiadanie wyłącznie obywatelstwa białoruskiego. Główna grupa wiekowa respondentów – 55,7% – to osoby w wieku 35–44 oraz 45–54 lata, a także duża grupa – 34,8% – w wieku 25–34 lata, co jest charakterystyczne dla najbardziej aktywnej części społeczeństwa, poszukującej możliwości zatrudnienia, edukacji lub założenia biznesu za granicą.

W badaniu wzięło udział 65,2% kobiet i 34,8% mężczyzn. Uczestnicy wskazali różne powody swojego pobytu w Polsce, jednak najczęściej wymieniano status ochrony międzynarodowej, pozwolenia na pobyt czasowy związane z pracą, a także wizy humanitarne i stałe pozwolenia na pobyt.

60,9% respondentów zadeklarowało, że przebywają w Polsce od ponad 2 lat, a jedynie 10,9% – mniej niż 6 miesięcy.

Respondentom zaproponowano ocenę dostępu do usług następujących banków: PKO Bank Polski, Bank Pekao, Citi Handlowy (Citibank), Bank Millennium, mBank, Santander Bank Polski, ING Bank Śląski, BNP Paribas, Alior Bank, BOŚ Bank, Bank Poczty, Bank Gospodarstwa Krajowego oraz Credit Agricole.

1. Dostęp osób fizycznych do narzędzi finansowych

1.1. Usługi bankowe

Obywatele Białorusi, którzy zmuszeni byli opuścić swój kraj po 2020 roku, napotykają szereg barier w procesie integracji z polskim systemem finansowym. Według oficjalnych źródeł tylko w latach 2021–2022 obywatele Białorusi zadeklarowali przewóz gotówki do Polski w kwocie prawie 150 mln euro.² Oznacza to, że rzeczywista liczba jest znacznie wyższa, ponieważ deklarowane są jedynie kwoty przekraczające równowartość 10 000 dolarów, a także nie uwzględnia się środków bezgotówkowych.

Przy otwieraniu rachunków bankowych polskie banki są kluczowymi instytucjami, które kształtują możliwości integracji z systemem finansowym. Jednym z kluczowych ograniczeń przy zakładaniu kont bankowych jest fakt, że wiele banków wprowadziło bardziej rygorystyczne procedury weryfikacji pochodzenia środków oraz identyfikacji klientów (KYC – Know Your Customer), mające na celu zapobieganie praniu pieniędzy (AML – Anti-Money Laundering).

Zaostrzenie tych procedur nie wynika z arbitralności polskiego państwa czy instytucji bankowych, lecz z wymogów zarówno polskiego prawa krajowego, jak i ustawodawstwa Unii Europejskiej, które w niektórych przypadkach ma moc bezpośredniego obowiązywania w państwach członkowskich UE. W szczególności wymogi dotyczące identyfikacji klientów i weryfikacji pochodzenia środków w celu przeciwdziałania praniu pieniędzy są szczegółowo uregulowane w Ustawie z dnia 1 marca 2018r.³ „O przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu” oraz w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z dnia 20 maja 2015r. w sprawie zapobiegania wykorzystaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu.⁴

² <https://www.gov.pl/web/finanse/krajowa-ocena-ryzyka-prania-pieniedzy-oraz-finansowania-terroryzmu>

³ Ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000723/U/D20180723Lj.pdf>)

⁴ Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>)

Obecnie takie banki jak PKO Bank Polski, mBank, Santander Bank Polski, ING Bank Śląski, BNP Paribas i inne stosują własne mechanizmy weryfikacji i identyfikacji klientów, związane z zasadami KYC i AML. Dla Białorusinów oznacza to dodatkowe kontrole, możliwe opóźnienia w obsłudze, a czasem również odmowę współpracy.

Respondenci wskazali, że są użytkownikami usług następujących banków:

Bank	Procent użytkowników spośród ogólnej liczby respondentów
Банк	Працэнт карыстальнікаў ад агульнай колькасці рэспандэнтаў
PKO Bank Polski	84.78
Santander Bank Polski	28.26
mBank	23.91
Bank Millennium	17.39
Bank Pekao	15.22
ING Bank Śląski	8.7
Alior Bank	4.35
Citi Handlowy (Citibank)	2.17
BNP Paribas	2.17

Większość uczestników badania wskazała, że napotkała trudności przy otwieraniu rachunków bankowych.

Na podstawie danych od respondentów zidentyfikowano następujące **problemy związane z otwieraniem rachunków bankowych** (w procentach od ogólnej liczby):

1. **Odmowa otwarcia rachunku z powodu obywatelstwa** – 19,57% respondentów napotkało ten problem, co wskazuje na trudności związane ze statusem migracyjnym. W szczególności, odmowy otwarcia rachunków z powodu obywatelstwa dotknęły obywateli Białorusi w bankach Santander, Millennium, Mbank, Alior. Jeden z respondentów zaznaczył, że odmówiono mu otwarcia rachunku kolejno w czterech bankach.

2. **Problemy językowe** – 10,87% respondentów wskazało barierę językową jako jedną z głównych trudności.

3. **Problemy z potwierdzeniem tożsamości** – 6,52% respondentów wskazało trudności związane z identyfikacją lub weryfikacją dokumentów.

4. **Brak wymaganych dokumentów** – 4% respondentów wskazało na problemy, takie jak brak numeru PESEL lub odpowiednich umów o pracę.

5. **Blokada rachunków** i trudności z potwierdzeniem tożsamości: respondenci zgłaszali nagłe blokady rachunków osobistych i firmowych do czasu ponownego dostarczenia dokumentów.

6. **Niemożliwość uzyskania określonych usług**: takich jak kredyty lub wymiana walut, szczególnie w przypadkach braku przejrzystości warunków.

Niemniej jednak, niemal 20% respondentów wskazało brak problemów.

Wśród pozytywnych aspektów respondenci wskazywali na następujące:

- **Wygoda otwierania rachunków:** większość respondentów podkreśliła prostotę i szybkość procesu przy dostarczeniu wymaganych dokumentów, szczególnie w dużych bankach, takich jak PKO Bank Polski.
- **Życzliwe i cierpliwe podejście pracowników:** respondenci podkreślali chęć pracowników banków do udzielenia pomocy, szczególnie w sytuacjach związanych z barierami językowymi.
- **Przejrzystość aplikacji i dostępność informacji:** pozytywne opinie dotyczące korzystania z aplikacji, takich jak PKO i Millennium, do zarządzania rachunkami.

Mieszane doświadczenia:

- Odnotowano przypadki, w których pierwsza obsługa była dobra, jednak pojawiały się problemy na późniejszych etapach współpracy, takich jak zmiana danych osobowych lub wypłata środków pieniężnych.

Uczestnicy również różnie oceniali przejrzystość i dostępność warunków bankowych: większość uznała je za zrozumiałe lub neutralne, choć niektórzy wskazali, że warunki są trudne do zrozumienia. Poprawa wsparcia językowego oraz uproszczenie procedur identyfikacji mogłyby uczynić proces bardziej przystępnym.

Zgodnie z informacją zamieszczoną na oficjalnych stronach internetowych badane banki posiadają następujące wewnętrzne regulacje w odniesieniu do obywateli Białorusi:

- **PKO Bank Polski i Bank Pekao** oferują procedury wsparcia dla cudzoziemców, w tym specjalne rachunki i kredyty. Jednakże ograniczenia wynikające z weryfikacji KYC dla białoruskich migrantów pozostają znaczące, co jest związane z ryzykiem wynikającym z sankcji nałożonych na Białoruś.

- **Citi Handlowy (Citibank) i Bank Millennium** oferują wysoki poziom ochrony danych osobowych, jednak prowadzą również wzmożoną kontrolę, co może prowadzić do opóźnień lub odmowy świadczenia usług dla obywateli Białorusi.

- **Alior Bank i BOŚ Bank** umożliwiają otwieranie rachunków, jednak proces AML dla cudzoziemców może być dość skomplikowany, szczególnie dla obywateli Białorusi, ze względu na wzmożone kontrole w kontekście sankcji (na pisemne zapytanie BOŚ Bank odpowiedział wprost: „Na ten moment nie nawiązujemy relacji z osobami posiadającymi obywatelstwo Białorusi”).

- **Credit Agricole** i **Bank Pocztowy** oferują specjalne rachunki dla zagranicznych przedsiębiorców, jednak procedury KYC i AML wymagają od wnioskodawców dostarczenia bardziej szczegółowych informacji na temat pochodzenia środków.

Zgodnie z odpowiedzią **Santander Bank Polski** na zapytanie w ramach badania: w celu nawiązania lub rozszerzenia relacji z klientami posiadającymi obywatelstwo białoruskie konieczne jest posiadanie ważnej karty pobytu w Polsce, innym kraju członkowskim UE, państwie Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub Szwajcarii. Okres ważności tego dokumentu nie może być krótszy niż 12 miesięcy.

Od 18 października 2024 roku w **PKO Bank Polski**, który przez długi czas był jednym z najbardziej przyjaznych banków dla otwierania rachunków przez obywateli Białorusi, obowiązują nowe zasady: między innymi wymagane jest przedstawienie dowodów konieczności otwarcia rachunku, takich jak umowa o pracę lub karta pobytu.⁵ (Dla porównania – w 2022 roku możliwe było otwarcie rachunku w tej instytucji jedynie na podstawie białoruskiego paszportu, nawet bez numeru PESEL i adresu zamieszkania w Polsce).

Odpowiedź **Banku Millennium** na zapytanie również wskazuje na konieczność posiadania podstaw do otwarcia rachunku: „Obywatele Białorusi mogą otwierać u nas rachunki, przedstawiając dokument tożsamości (dowód osobisty, paszport) oraz dokument potwierdzający konieczność otwarcia rachunku w Polsce, na przykład kartę pobytu, umowę o pracę, umowę kupna mieszkania lub zaświadczenie o zawarciu małżeństwa z obywatelem Polski. Obowiązują standardowe warunki obsługi i prowadzenia rachunków”.

W odniesieniu do depozytów **Bank Millennium** wyjaśnił: „Bankom w Unii Europejskiej zabrania się przyjmowania depozytów przekraczających 100 000 euro od obywateli Białorusi. Jeśli saldo rachunku przekroczy 100 000 euro, dodatkowe środki nie będą mogły zostać wpłacone, a wpływy na takie rachunki zostaną zablokowane. Zasada ta nie dotyczy obywateli Białorusi, którzy posiadają również obywatelstwo kraju członkowskiego UE, Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub Szwajcarii, ani osób, które posiadają czasowe lub stałe pozwolenie na pobyt w kraju członkowskim UE, Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub Szwajcarii”.

To rzeczywiście prawda – w 2022 roku Komisja Europejska zakazała przyjmowania depozytów przekraczających 100 000 euro od obywateli lub rezydentów Białorusi, otwierania rachunków klientów białoruskich w centralnych depozytach papierów wartościowych UE, a także sprzedaży papierów wartościowych nominowanych w euro klientom z Białorusi.⁶

⁵<https://ru.belsat.eu/83111882/bez-trudovogo-dogovora-schet-ne-otkrytb-novye-pravila-bank-pko-izmenil-pravila-dlya-inostrantsev>

⁶https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1649

Aby uzyskać produkt kredytowy, obywatele Białorusi muszą przedstawić dokument tożsamości oraz kartę pobytu. Do rozpatrzenia przyjmowane są dochody od pracodawców zarejestrowanych w Polsce. W przypadku kredytu hipotecznego karta pobytu musi być ważna przez co najmniej rok. Przy zakupie nieruchomości może być wymagane zezwolenie MSWiA na zakup nieruchomości przez cudzoziemca (na przykład w przypadku nabycia nieruchomości z prawem własności gruntu lub w strefie przygranicznej). Finansowane są wyłącznie nieruchomości w Polsce, na podstawie dochodów uzyskiwanych w Polsce w złotych (wymóg ten dotyczy wszystkich klientów, niezależnie od obywatelstwa).

W związku z tym w tej dziedzinie można zidentyfikować następujące kluczowe problemy:

- Trudności w przejściu procedur KYC i AML, co prowadzi do opóźnień w otwieraniu rachunków i obsłudze.
- Ograniczony dostęp do kredytów i produktów hipotecznych ze względu na podwyższone ryzyko związane z białoruskim pochodzeniem wnioskodawców.
- Brak zaufania banków z powodu międzynarodowej reputacji Białorusi oraz potencjalnego wpływu ograniczeń sankcyjnych, co czasami prowadzi do odmowy obsługi lub zawieszenia działalności rachunków dla obywateli Białorusi.

Dodatkowym problemem w relacjach obywateli Białorusi z polskimi bankami jest sytuacja z białoruskimi paszportami, których od września 2023 roku nie można wymienić poza granicami Białorusi po upływie terminu ważności. Osoby, które z uzasadnionych powodów uważają nawet krótką wizytę na Białorusi za niebezpieczną, mogą skorzystać z możliwości uzyskania polskiego dokumentu podróży lub dokumentu podróży dla uchodźców (znanego również jako „genewski” lub „konwencyjny paszport”). Jednak banki odmawiają przyjmowania tych dokumentów jako potwierdzenia tożsamości, argumentując brak takiego typu dokumentów w swoich systemach informacyjnych. W rezultacie obywatele Białorusi, których paszporty straciły ważność, nie mogą otworzyć konta bankowego, nawet posiadając kartę pobytu w Polsce, dokument podróży czy międzynarodową ochronę.

1.2. Usługi ubezpieczeniowe

Po przymusowej migracji obywatele Białorusi potrzebują opieki medycznej, jednak dostęp do ubezpieczeń zdrowotnych i usług medycznych również okazuje się trudny z powodu obowiązujących zasad administracyjnych.

Na oficjalnej stronie Narodowego Funduszu Zdrowia (Narodowy Fundusz Zdrowia, NFZ) informuje się, że **NFZ** zapewnia podstawowe usługi medyczne dla migrantów, jednak cudzoziemcy często napotykają na ograniczony zakres świadczeń oraz długotrwałe procedury rejestracji.

Prywatne centra medyczne, takie jak **LuxMed** i **Medicover**, oferują bardziej rozbudowane plany ubezpieczeń zdrowotnych, które obejmują dostęp do specjalistów i bezpłatne wizyty, jednak koszt tych usług dla cudzoziemców może być znacząco wyższy. Prywatne centrum **EnelMed** również oferuje plany dostosowane do potrzeb obcokrajowców, w tym obywateli Białorusi, jednak wymaga dodatkowych potwierdzeń legalnego statusu pobytu.

Białoruscy migranci korzystają zarówno z państwowych, jak i prywatnych programów ubezpieczeniowych, aby zapewnić sobie odpowiedni poziom opieki medycznej.

Białoruscy migranci i przedsiębiorcy działający w Polsce potrzebują ubezpieczenia majątkowego oraz ochrony finansowej swojego biznesu. Na oficjalnych stronach firm ubezpieczeniowych takich jak PZU, Warta, Unia, Allianz i Generali, podkreśla się następujące aspekty:

- **PZU** oferuje szeroki zakres usług ubezpieczeniowych dotyczących mienia, w tym specjalne programy dla cudzoziemców, jednak wymaga dodatkowych weryfikacji dla właścicieli nieruchomości z krajów objętych sankcjami.
- **Warta** i **Unia** również oferują dostosowane programy dla cudzoziemców, jednak odraczają ubezpieczenie dla niektórych białoruskich właścicieli ze względu na podwyższone ryzyko.
- **Allianz** i **Generali** oferują ubezpieczenia indywidualne i biznesowe, jednak istnieją ograniczenia w zakresie ochrony dla obywateli Białorusi, szczególnie w obszarze ubezpieczeń komercyjnych.
- **Link4** oferuje ubezpieczenie mienia dla migrantów, jednak kładzie nacisk na wzmożone weryfikacje w celu identyfikacji ryzyk związanych z pochodzeniem kapitału oraz potencjalnych oszustw ubezpieczeniowych.

Tym samym polskie firmy ubezpieczeniowe również przestrzegają międzynarodowych sankcji oraz wymogów AML/KYC, co nakłada dodatkowe obowiązki na białoruskich klientów i wymaga od nich dostarczania bardziej szczegółowych informacji na temat ich działalności oraz źródeł finansowania.

1.3 Dostęp do kredytów

Na podstawie danych z ankiety można wyróżnić kilka kluczowych aspektów, które charakteryzują doświadczenia białoruskich migrantów w dostępie do usług kredytowych w Polsce.

Okolo 19,57% respondentów wskazało, że próbowało uzyskać kredyt lub hipotekę w Polsce. Jest to stosunkowo niewielki odsetek wśród respondentów. Wśród osób ubiegających się o kredyty najczęstszym celem była hipoteka. Respondenci podkreślali, że mieszkanie jest jednym z głównych priorytetów w procesie adaptacji w Polsce. Jednak wnioski o kredyty hipoteczne często napotykają na dodatkowe bariery.

Najczęstszym problemem były wysokie oprocentowania, które sprawiają, że kredyty są mniej dostępne dla cudzoziemców. Ponadto respondenci wskazywali na:

- Biurokratyczne trudności związane z potwierdzeniem dochodu lub statusu migracyjnego.

- Nieprzejrzystość warunków udzielania kredytów.

Cytat respondenta: „*Wysokie oprocentowanie i wymagania dotyczące potwierdzenia dochodów sprawiają, że kredyty są praktycznie nieosiągalne, szczególnie dla osób pracujących na umowie o dzieło*”.

Wśród tych, którzy składali wnioski:

- Połowa respondentów otrzymała pozytywną decyzję kredytową.
- Pozostali otrzymali decyzje odmowne. Przyczynami odmów mogły być obywatelstwo, forma umowy o zatrudnienie (na przykład, znaczna część osób pracuje na podstawie umowy o dzieło, która prawnie jest umową cywilnoprawną, a nie umową o zatrudnienie) lub niewystarczająca historia kredytowa w Polsce.

Ogólna konkluzja

Dostęp do usług kredytowych dla białoruskich migrantów w Polsce pozostaje ograniczony. Główne bariery obejmują wysokie oprocentowanie, skomplikowane procedury potwierdzania dochodów oraz wymagania dokumentacyjne, które często są trudne do spełnienia przez migrantów. Niemniej jednak udane przykłady przyznania kredytów pokazują, że takie usługi są możliwe do uzyskania przy spełnieniu określonych warunków.

Usługi inwestycyjne

Usługi inwestycyjne nie są popularne wśród Białorusinów mieszkających w Polsce. Większość uczestników badania nie korzysta z tych usług, co najprawdopodobniej jest spowodowane brakiem wiedzy na temat możliwości inwestycyjnych oraz trudnościami w dostępie do tych usług. Kilku respondentów wskazało, że napotkało konkretne ograniczenia, na przykład niemożność zakupu określonych aktywów.

Dostępność usług inwestycyjnych została oceniona jako „niedostępna” lub „neutralna” przez większość uczestników. Może to świadczyć o braku odpowiednich informacji i wsparcia dla migrantów, którzy chcieliby korzystać z tych narzędzi finansowych.

Ubezpieczenia

Wielu respondentów zwracało się do firm ubezpieczeniowych w celu uzyskania usług. Najczęściej korzystano z ubezpieczeń zdrowotnych, komunikacyjnych i na życie. Są to rodzaje ubezpieczeń, które stanowią podstawę dla większości osób w Polsce, zwłaszcza tych, które pracują lub mają rodzinę. Oceny dostępności usług ubezpieczeniowych były ogólnie pozytywne: respondenci wskazywali, że są one w pełni lub częściowo dostępne.

Brak problemów z ubezpieczeniami może wynikać z faktu, że usługi ubezpieczeniowe zazwyczaj są mniej zależne od obywatelstwa niż usługi bankowe czy inwestycje. Jednak niektórzy respondenci wskazali na potrzebę poprawy dostępności oraz uproszczenia procedur.

Usługi finansowe ogółem

Uczestnicy ankiety różnie ocenili dostępność usług finansowych w Polsce dla Białorusinów. Większość uważała, że usługi są na takim samym poziomie dostępności jak dla innych migrantów, jednak niektórzy oceniali je jako mniej dostępne. Kilku respondentów wskazało, że usługi dla Białorusinów są nieco bardziej dostępne niż dla migrantów z innych krajów. Te oceny odzwierciedlają różnorodność osobistych doświadczeń, zależnych od konkretnych sytuacji związanych z dokumentami migracyjnymi, statusem zatrudnienia lub warunkami w bankach.

Jeśli chodzi o propozycje poprawy dostępności usług, respondenci wskazali kilka kluczowych działań: wprowadzenie serwisów w języku białoruskim, uproszczenie wymagań dotyczących dokumentów oraz zapewnienie lepszego dostępu do kredytów i produktów hipotecznych dla Białorusinów.

Wyniki i wnioski z ankiety

Na podstawie analizy ankiety można stwierdzić, że dostępność usług finansowych dla białoruskich migrantów w Polsce ma zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty. Główne trudności są związane z ograniczeniami wynikającymi z obywatelstwa, barierami językowymi oraz skomplikowanymi procedurami identyfikacji i potwierdzania dochodów. Jednocześnie niektórzy respondenci wskazali na pozytywne doświadczenia w kontaktach z bankami, szczególnie z dużymi instytucjami, takimi jak PKO Bank Polski, mimo że od jesieni 2024 roku bank ten zaostrzył procedury otwierania rachunków. Prawdopodobnie większość respondentów zdążyła otworzyć rachunki wcześniej i nie napotkała nowych zasad. Otwarcie nowych rachunków pozostaje problematyczne dla obywateli Białorusi, których paszporty straciły ważność, a dodatkowe polskie dokumenty nie są wystarczającą podstawą do potwierdzenia obywatelstwa.

Sytuacja z usługami kredytowymi pozostaje trudna. Tylko niewielka część respondentów próbowała uzyskać kredyt lub hipotekę. Wysokie stopy procentowe i wymagania biurokratyczne stały się głównymi barierami. W obszarze ubezpieczeń dostępność usług oceniana jest pozytywnie, jednak istnieje potrzeba bardziej szczegółowych informacji. Usługi inwestycyjne są praktycznie niedostępne z powodu braku świadomości i ograniczeń w korzystaniu z narzędzi.

Aby poprawić sytuację, respondenci zaproponowali szereg rekomendacji. Przede wszystkim konieczne jest uproszczenie procedur identyfikacji i świadczenia usług dla migrantów. Może to obejmować dostosowanie systemów bankowych do różnych typów statusów migracyjnych, a także zmniejszenie barier związanych z obywatelstwem. Wprowadzenie wsparcia w języku rosyjskim i białoruskim w bankach oraz centrach kontaktowych, jak również opracowanie materiałów informacyjnych w językach zrozumiałych dla migrantów, pozwoli poprawić dostęp do usług.

Aby poprawić dostępność kredytów, można opracować specjalne programy dla migrantów, które będą uwzględniać ich specyficzną sytuację, na przykład dochody uzyskiwane na podstawie "umowy o dzieło". Ponadto obniżenie stóp procentowych oraz uproszczenie wymagań dotyczących dokumentacji uczyni produkty kredytowe bardziej dostępnymi.

Podniesieniu świadomości na temat usług inwestycyjnych może sprzyjać tworzenie programów edukacyjnych, webinarów oraz materiałów informacyjnych.

2. Dostęp do usług finansowych dla podmiotów prawnych z białoruskimi założycielami

Sektor prywatny, podobnie jak publiczny, również aktywnie uczestniczył w protestach w 2020 roku po sfałszowanych wyborach prezydenckich i spotkał się z brutalną reakcją władz, co doprowadziło do pierwszej fali migracji biznesowej z Białorusi.

Później, po inwazji Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, sektor prywatny stanął wobec dodatkowej presji, która zmuszała go do opuszczenia Białorusi z powodu problemów związanych z nałożonymi sankcjami gospodarczymi przeciwko Białorusi.

Pogorszenie klimatu biznesowego oraz ograniczenia dotyczące działalności gospodarczej doprowadziły do zamykania przedsiębiorstw na Białorusi. W 2023 roku liczba indywidualnych przedsiębiorców w kraju zmniejszyła się o ponad 10 200 (-3,9%).⁷

Według szacunków Stowarzyszenia Białoruskiego Biznesu za Granicą, w krajach UE zarejestrowanych jest co najmniej 8623 przedsiębiorstwa z białoruskimi akcjonariuszami (nie licząc samozatrudnionych). Większość z nich zarejestrowana jest w Polsce (75%), a na kraje bałtyckie przypada kolejne 21% wszystkich przedsiębiorstw o białoruskim pochodzeniu.⁸

Polska jest kluczowym kierunkiem dla białoruskiego biznesu w UE. Według stanu na wrzesień 2023 roku w Polsce działało 5988 firm, w których co najmniej jednym akcjonariuszem była białoruska firma lub osoba posiadająca obywatelstwo białoruskie (nie licząc samozatrudnionych). 64% (3814) wszystkich firm z białoruskimi akcjonariuszami w Polsce zostało zarejestrowanych w latach 2021–2023.⁹

Według danych Polskiego Instytutu Ekonomicznego, od stycznia 2022 roku do końca czerwca 2023 roku obywatele Białorusi założyli w Polsce 11 716 działalności gospodarczych.¹⁰

⁷<https://www.belstat.gov.by/upload/iblock/f07/5y6qwwwy471kmoqkzat61z28quadmtu2b.pdf>

⁸<https://case-research.eu/publications/belarus-business-barometer-february-2024/>

⁹<https://case-research.eu/publications/belarus-business-barometer-october-2023/>

¹⁰<https://www.money.pl/gospodarka/przybywa-bialoruskich-firm-w-polsce-efekt-grozby-zamknienia-granic-6938975461194336a.html>

Do głównych problemów, z jakimi borykają się białoruscy przedsiębiorcy rozwijający swój biznes w krajach UE, należą: brak zasobów finansowych; trudności w pozyskiwaniu klientów i znalezieniu nisz; niewystarczająca wiedza i umiejętności potrzebne do prowadzenia biznesu na nowym rynku; integracja z nowym środowiskiem biznesowym; oraz wysokie podatki lub składki społeczne. Według badania wśród białoruskich przedsiębiorców niemal co drugi (47%) nie dysponuje wystarczającymi zasobami finansowymi do rozwijania swojej działalności.¹¹

Rzeczywiście, białoruskie firmy zarejestrowane w Polsce po wydarzeniach politycznych z 2020 roku oraz rozpoczęciu wojny na Ukrainie w 2022 roku napotkały znaczące problemy w dostępie do usług finansowych. Sankcje nakładane na białoruskie struktury, a także zaostrzenie wymogów regulacyjnych spowodowały dodatkowe trudności dla podmiotów prawnych z białoruskimi założycielami. Szczególną uwagę poświęca się zagadnieniom dotyczącym zakładania rachunków korporacyjnych, dostępu do inwestycji, pozyskiwania kredytów oraz działalności na rynkach międzynarodowych. Zgodnie z badaniem białoruskiego biznesu przeprowadzonym we wrześniu–październiku 2023 roku, brak zasobów finansowych jest jedną z głównych przeszkód, z jakimi spotykają się przedsiębiorcy w UE. Sytuacja białoruskiego biznesu w UE jest obecnie wyjątkowa w porównaniu z działalnością biznesową innych migrantów z pięciu głównych powodów:

- krótka historia kredytowa w UE, która utrudnia składanie wniosków o kredyty.
- ograniczenia dotyczące aktywów finansowych oraz brak możliwości dokonywania przelewów bankowych do/z Białorusi z powodu sankcji UE.
- niepewność dotycząca przedłużenia statusu prawnego w UE, ponieważ niektóre kraje UE wprowadzają ograniczenia dla obywateli Białorusi i postrzegają ich jako zagrożenie dla bezpieczeństwa.
- „toksyczność” białoruskiego paszportu przy załatwianiu formalności w UE oraz podczas operacji bankowych.
- i wreszcie, niemożność uzyskania kredytu z powodu wspomnianych czynników.

Wszystkie te czynniki w znacznym stopniu utrudniają inwestycje potencjalnym przedsiębiorcom, mimo ich chęci rejestrować nowy biznes i inwestować w rozwój działalności.¹²

Warto również zauważyć, że wśród Białorusinów, którzy byli zmuszeni opuścić Białoruś z powodu swojej działalności aktywistycznej, Polska jest popularnym krajem do osiedlenia się, życia i w konsekwencji przeniesienia działalności non-profit do polskiej jurysdykcji. Popularna jest rejestracja organizacji non-profit w różnych formach prawnych, takich jak stowarzyszenie

¹¹<https://case-research.eu/publications/belarus-business-barometer-october-2023/>

¹²<https://case-research.eu/publications/belarus-business-barometer-february-2024/>

(stowarzyszenie) czy fundacja (fundacja). **Wśród założycieli organizacji niekomercyjnych odnotowuje się trudności z otwieraniem rachunków bankowych w większości polskich banków. Jednymi z powodów odmowy są białoruskie obywatelstwo jako takie lub brak polskiego zezwolenia na pobyt (czasowego lub stałego).** Sytuacja staje się jeszcze bardziej skomplikowana dla obywateli Białorusi, którzy złożyli dokumenty o ochronę międzynarodową, w ramach której cała procedura — od rozpatrzenia wniosku do uzyskania zezwolenia na pobyt — trwa ponad pół roku.

Jednocześnie prawo cywilne umożliwia cudzoziemcom rejestrowanie organizacji niekomercyjnych nawet bez uzyskania zezwolenia na pobyt, jednak prowadzenie działalności finansowej jest niemożliwe z powodu ograniczeń bankowych, szczegółowo opisanych poniżej. **W związku z tym, mimo możliwości zarejestrowania organizacji społeczeństwa obywatelskiego w stosunkowo krótkim czasie, białoruscy aktywiści nie będą mogli otworzyć konta firmowego aż do momentu uzyskania zezwolenia na pobyt, co ogółem może trwać od 8 do 12 miesięcy w przypadku ubiegania się o ochronę międzynarodową – formę legalizacji, którą białoruscy aktywiści na wygnaniu często wybierają ze względu na prześladowania polityczne na Białorusi.**

Dla podmiotów prawnych z zagranicznymi założycielami, w tym obywatelami Białorusi, w Polsce obowiązują przepisy wymagające ścisłej kontroli oraz przestrzegania procedur związanych z identyfikacją i zapobieganiem praniu pieniędzy.

Zgodnie z wymogami polskiego prawa oraz na podstawie zaleceń Generalnego Inspektora Informacji Finansowej przy Ministerstwie Finansów RP:¹³

- Podmioty prawne z zagranicznymi inwestorami muszą przejść procedury AML i KYC w celu weryfikacji pochodzenia środków oraz legalności działalności.
- Istnieje obowiązek dostarczania informacji o ostatecznych beneficjentach, strukturze własności oraz sprawozdaniach finansowych.
- Dla zagranicznych firm z krajów objętych sankcjami stosuje się dodatkowe ograniczenia i wymagania, co często utrudnia otwieranie rachunków oraz prowadzenie działalności finansowej.

W przypadku białoruskich firm prowadzi to do częstych opóźnień i odmowy świadczenia usług, zwłaszcza w sektorze bankowym, gdzie polskie instytucje finansowe realizują wymagania dotyczące wzmożonej kontroli nad klientami zagranicznymi.

¹³<https://www.gov.pl/web/finanse/przeciwdzialanie-praniu-pieniedzy-i-finansowaniu-terroryzmu>

Białoruskie firmy w Polsce, szczególnie w sektorze IT oraz w małym biznesie, napotykały na szereg przeszkód podczas prób integracji z polskim rynkiem i uzyskania dostępu do instrumentów finansowych. Te same problemy dotyczą również organizacji niekomercyjnych. Banki i instytucje finansowe wprowadziły dodatkowe procedury weryfikacyjne dla firm, których założyciele są obywatelami Białorusi. Często prowadzi to do odmów otwierania rachunków korporacyjnych, komplikacjami w procesie uzyskiwania kredytów oraz trudnościami w pozyskiwaniu inwestorów.

Polskie banki, takie jak PKO Bank Polski, ING Bank Śląski, mBank, Santander Bank Polska i BNP Paribas, wymagają od firm z białoruskimi założycielami dostarczenia bardziej szczegółowych informacji na temat struktury własności, pochodzenia środków oraz celów działalności.

Na przykład, Bank Millennium oferuje współpracę korporacyjną wyłącznie firmom zarejestrowanym w Polsce. Rachunek korporacyjny można otworzyć w dowolnym oddziale banku. W przypadku działalności gospodarczej (jednoosobowej) wymagane są zaświadczenia o nadaniu NIP i REGON. Dla innych form prawnych, takich jak stowarzyszenia czy fundacje, wymagane są bardziej obszerne dokumenty, takie jak: aktualny pełny odpis z KRS, statut stowarzyszenia lub fundacji, pełnomocnictwa osób upoważnionych do składania oświadczeń majątkowych.

Wniosek o kredyt biznesowy w Bank Millennium można złożyć po 6 miesiącach posiadania rachunku korporacyjnego w tym banku lub po 12 miesiącach prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce.

Główne aspekty szczególne dostępu białoruskich firm do usług finansowych w Polsce:

1. Wzmoczone procedury KYC i AML dla białoruskich firm, które często obejmują dodatkową weryfikację dokumentów finansowych, pochodzenia kapitału oraz ostatecznych beneficjentów.
2. Dodatkowe wymagania dotyczące potwierdzenia legalności działalności oraz dostarczenia dodatkowych dokumentów w celu otwarcia rachunków korporacyjnych.
3. Bardziej rygorystyczna kontrola banków nad operacjami finansowymi, w tym zapytania dotyczące weryfikacji każdej większej transakcji z udziałem białoruskich założycieli.

Taka kontrola jest wprowadzana w celu minimalizacji ryzyka naruszenia sankcji oraz wypełnienia wymogów prawnych dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy (AML) i zasad identyfikacji klientów (KYC).

W związku z tym banki w Polsce nadal ostrożnie podchodzą do otwierania rachunków dla białoruskich podmiotów prawnych i firm z białoruskim kapitałem, ponieważ jest to związane z dodatkowymi weryfikacjami i wymaganiami ze strony organów rządowych, takich jak Generalny

Inspektor Informacji Finansowej (GIIF) działający w ramach Departamentu Informacji Finansowej Ministerstwa Finansów RP.

Główne problemy obejmują:

- Dodatkowe kontrole AML i KYC, które utrudniają rejestrację oraz prowadzenie działalności gospodarczej.
- Ograniczenia w dostępie do rachunków korporacyjnych, w tym dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego.
- Niedostępność lub trudności w uzyskaniu kredytów i pozyskiwaniu inwestycji z powodu obaw związanych z potencjalnymi sankcjami i regulacyjnymi ograniczeniami.
- Problemy w działalności na rynkach międzynarodowych: dla białoruskich firm coraz trudniejsze staje się prowadzenie działalności zagranicznej z powodu częstych opóźnień i odmów w realizacji transakcji międzynarodowych.

3. Wpływ sankcji i wymogów regulacyjnych

Lista sankcyjna USA obejmuje 262 osoby fizyczne i prawne z Białorusi¹⁴. Lista sankcyjna Unii Europejskiej również zawiera setki nazwisk i nazw firm powiązanych z Białorusią, a także liczne sektory działalności gospodarczej.¹⁵

Białorusini napotkali liczne problemy w wyniku wpływu sankcji oraz zaostrzenia wymogów regulacyjnych. Do tych problemów należą:

1) „Toksyczność” białoruskich firm nastawionych na eksport, w tym z sektora IT, która doprowadziła do utraty klientów z krajów zachodnich oraz zwiększenia kosztów operacyjnych związanych z realizacją istniejących kontraktów.

2) Znaczące ograniczenia w białoruskim sektorze bankowym, które sprawiły, że płatności międzynarodowe oraz rozliczenia do i z Białorusi stały się bardziej skomplikowane, ryzykowne i kosztowne.

3) Groźba rozszerzenia sankcji stwarza poważne ryzyko dla działalności biznesowej.

4) Bojkot dostaw przez zachodnie firmy, który doprowadził do zakłóceń w łańcuchach dostaw oraz podwyższonych kosztów logistycznych.

¹⁴<https://sanctionssearch.ofac.treas.gov/>

¹⁵ <https://sanctionsmap.eu/>

Sankcje nałożone przez społeczność międzynarodową na Białoruś doprowadziły do zaostrzenia polityki polskich banków i instytucji finansowych wobec obywateli i firm z Białorusi. W warunkach presji sankcyjnej banki są zobowiązane do przeprowadzania procedur weryfikacji źródeł dochodu oraz unikania współpracy z osobami powiązanymi z białoruskimi strukturami objętymi sankcjami.

Ministerstwo Finansów oraz Narodowy Bank Polski (NBP) odgrywają kluczową rolę w realizacji kontroli i wprowadzaniu wymagań dotyczących procedur KYC i AML w sektorze bankowym, zapewniając przestrzeganie międzynarodowych sankcji wobec Białorusi.

- **Departament Informacji Finansowej oraz Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF)** kontrolują i analizują operacje finansowe związane z migrantami z krajów objętych sankcjami oraz wprowadzają dodatkowe weryfikacje dla klientów uznawanych za wysokiego ryzyka.¹⁶
- **Narodowy Bank Polski** określa politykę i podejmuje działania mające na celu zapewnienie stabilności instytucji finansowych w świetle sankcji oraz sytuacji politycznej na Białorusi, w tym regulowanie operacji dla białoruskich firm i przedsiębiorców.¹⁷

Podobna polityka państwa i instytucji bankowych utrudnia proces dostępu Białorusinów do usług finansowych i ubezpieczeniowych, zwłaszcza w zakresie rachunków korporacyjnych oraz ubezpieczenia majątku.

Międzynarodowe sankcje mają bezpośredni wpływ na działalność finansową białoruskich firm w Polsce, zwłaszcza w obszarze operacji bankowych, transferów pieniężnych i innych usług finansowych. Sankcje nałożone na Białoruś wymagają od polskich banków oraz innych instytucji finansowych przestrzegania rygorystycznych przepisów, które obejmują weryfikację pochodzenia środków oraz monitorowanie wszelkich transakcji z Białorusi lub do Białorusi.

Główne skutki sankcji:

- **Blokada rachunków:** Białoruskie osoby fizyczne i firmy napotykają ryzyko blokady rachunków oraz odmowy świadczenia usług przez polskie banki.
- **Ograniczenia w transferach:** Międzynarodowe i międzybankowe przelewy białoruskich osób fizycznych oraz firm z założycielami posiadającymi obywatelstwo białoruskie mogą być opóźniane lub blokowane z powodu sankcji, co uniemożliwia realizację operacji finansowych oraz współpracę z partnerami na rynkach międzynarodowych.

¹⁶ <https://www.gov.pl/web/finanse/przeciwdzialanie-praniu-pieniedzy-i-finansowaniu-terroryzmu>

¹⁷ <https://nbp.pl/system-finansowy/raporty-o-stabilnosci-systemu-finansowego/>

- Ryzyko sankcji dla polskich partnerów: Polskie banki i inwestorzy często rezygnują ze współpracy z białoruskimi firmami, obawiając się potencjalnych kar i sankcji regulacyjnych w przypadku naruszenia przepisów dotyczących kontroli transakcji.

Podsumowanie

W warunkach sankcji politycznych i ekonomicznych, zaostżenia wymagań regulacyjnych oraz skomplikowanej sytuacji geopolitycznej, obywatele Białorusi i firmy w Polsce napotykają unikalne wyzwania w dostępie do usług finansowych. Konieczność spełniania rygorystycznych procedur AML i KYC często prowadzi do dyskryminacyjnego traktowania, co ogranicza możliwości wzrostu gospodarczego i integracji. Opracowanie specjalistycznych rozwiązań finansowych oraz współpraca pomiędzy polskimi instytucjami finansowymi a białoruską diasporą mogą pomóc w poprawie sytuacji, wspierając społeczno-ekonomiczną integrację przymusowych migrantów z Białorusi.

Rekomendacje

Na podstawie zebranych i przeanalizowanych informacji (z oficjalnych stron internetowych instytucji finansowych i ubezpieczeniowych w Polsce, wyników ankiet oraz odpowiedzi na zapytania) można sformułować następujące rekomendacje w celu poprawy dostępu Białorusinów do usług finansowych:

1. **Pozwolić obywatelom Białorusi – osobom fizycznym, które uzyskały ochronę międzynarodową, otwierać rachunki bankowe na podstawie innych dokumentów niż białoruski paszport.** Z powodu represyjnych przepisów reżimu Łukaszenki obywatele Białorusi, którzy zmuszeni byli opuścić swój kraj i znaleźli się w Polsce, nie mają możliwości przedłużenia lub wymiany przeterminowanych paszportów. Także osoby objęte ochroną międzynarodową nie mogą kontaktować się z oficjalnymi organami białoruskimi. W związku z tym obecna praktyka faktycznie uniemożliwia tym osobom otwarcie rachunku w polskim banku. Rekomendujemy, aby na poziomie rządu oraz Narodowego Banku Polskiego rozwiązać **kwestię uznawania dokumentów podróży lub zezwoleń na pobyt za wystarczające** do potwierdzenia tożsamości przy korzystaniu z usług bankowych w Polsce oraz dostosować oprogramowanie bankowe, dodając możliwość rejestracji danych z dokumentów podróży jako dokumentów potwierdzających tożsamość.
2. **Pozwolić podmiotom prawnym z założycielami posiadającymi obywatelstwo białoruskie (w szczególności kierownikom NGO) otwierać rachunki bankowe bez konieczności posiadania zezwolenia na pobyt – analogicznie do procedury rejestracji samego podmiotu prawnego.** Nie

sposób przecenić roli białoruskiego sektora społecznego w obecnych okolicznościach. Fakt, że organizacje „trzeciego sektora” zostały całkowicie zniszczone na Białorusi przez reżim Łukaszenki, sprawia, że działalność białoruskich NGO za granicą jest krytycznie ważna. Biorąc pod uwagę długi okres oczekiwania od momentu złożenia wniosku o ochronę międzynarodową do uzyskania zezwolenia na pobyt, rekomendujemy umożliwienie otwierania rachunków bankowych białoruskim organizacjom pozarządowym (NGO) w Polsce bez wymogu posiadania zezwolenia na pobyt.

3. Stworzyć inicjatywy międzybankowe i państwowe wspierające białoruskie firmy dążące do prowadzenia działalności w Polsce (na wzór programu wizowego Poland Business Harbour).

4. Rozszerzyć współpracę pomiędzy polskimi bankami a białoruskimi klientami w celu zmniejszenia ryzyka i zwiększenia zaufania do Białorusinów w polskim systemie finansowym.

5. Zwiększyć świadomość i wsparcie białoruskich przedsiębiorców w kwestiach regulacji, sankcji oraz procedur AML/KYC, co mogłoby pomóc w zmniejszeniu ryzyka finansowego i reputacyjnego.

Tym samym kompleksowe podejście do poprawy dostępu białoruskich migrantów i przedsiębiorców do polskich usług finansowych może przyczynić się do ich integracji oraz zwiększenia stabilności polskiego systemu finansowego.